

Dotazník Světové zdravotnické organizace k hodnocení disability

Manuál k českému překladu

ČÁST 1. ÚVOD

Proč je diagnostika disability důležitá

Při obvyklém velkém pracovním vytížení zdravotnického personálu mohou vzniknout pochybnosti, proč zavádět ještě nový nástroj pro hodnocení disability.

Vezměme v úvahu následující fakta:

Lékařská diagnóza sama o sobě často nestačí k odhadu

- potřebných služeb
- délky hospitalizace
- úrovně péče
- výsledku hospitalizace
- nároku na sociální dávky
- pracovní schopnosti
- sociální integrace

Na druhou stranu stanovení disability + diagnózy určí

- potřebu zdravotní péče
- délku potřebné hospitalizace
- funkční zlepšení na konci hospitalizace
- možnost návratu do práce
- pracovní schopnost

Určení disability je důležité pro

- identifikaci potřeb
- stanovení léčby a dalších intervencí
- měření výsledků a efektivity
- určení priorit
- přidělování prostředků

Stanovení disability je důležité pro klinika, pracovníka ve výzkumu i ve státní správě.

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

WHODAS 2.0 - základy

WHODAS 2.0 byl vyvinut k určení limitu aktivity a restrikce participace pociťované člověkem, přičemž se nebere v úvahu lékařská (etiologická) diagnóza. Respondenti určují míru obtíží, které zažívají při obvyklém provádění činností, a to při použití zdravotních pomůcek i využití pomoci druhých osob.

Nástroj obsahuje následující domény:

- Porozumění a komunikace
- Mobilita
- Sebeobsluha
- Vztahy s lidmi
- Životní aktivity (domácnost, práce, škola)
- Účast (participace) ve společnosti

Termín k ukončení vývoje dotazníku byl stanoven na rok 2001.

Webová stránka: <http://www.who.int/icidh/whodas>

Dotazník vznikl ve spolupráci Světové zdravotnické organizace a následujících organizací v USA: Národního úřadu duševního zdraví (NIMH), Národního úřadu pro zneužívání alkoholu (NIAAA) a Národního úřadu pro zneužívání drog (NIDA). Projekt měl název WHO/NIH Joint Project on Assessment and Classification of Disablement.

WHODAS 2.0 - verze

Je k dispozici řada verzí dotazníku **WHODAS 2.0**: Jde o verzi k použití odborným testujícím, verzi k použití osobami blízkými a verzi k použití samotným respondentem.

Jsou rovněž dostupné dotazníky různých rozsahů: 12, 24 a 36 otázek.

Jako základ doporučujeme používat verzi k použití odborným testujícím s 36 otázkami, protože poskytuje maximum údajů o respondentovi. Jen v časové tísní nebo s ohledem k designu studie lze použít ostatní verze, spíše ale jen jako nouzové řešení.

K použití odborným testujícím

Verze s 36 otázkami (tato verze byla přeložena do českého jazyka v roce 2016)

Jde o základní doporučenou verzi dotazníku. Poskytuje nejkompletnější přehled o funkčním stavu respondenta. Je možno spočítat skóre z každé ze šesti domén, jakož i celkové skóre z celého testu.

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

Ke každé otázce, která je zodpovězena pozitivně (tj. že jsou přítomny obtíže), následuje dotaz na počet dní v předchozím třicetidenním období, ve kterých se uvedené potíže vyskytovaly. Při hodnocení počtu dní s obtížemi jsou k dispozici ještě další dvě verze testu: ve verzi s denními kódy se počet dnů s potížemi zapisuje na pětistupňovou ordinální škálu (A-E), zatímco ve verzi s počtem dnů se prostě zapíše jen počet dní s obtížemi.

Verze s 12 otázkami

Tato verze slouží k rychlé orientaci.

Verze 12+24 otázek

Tato verze používá dvanáctistupňovou škálu k rychlé orientaci a na základě získaných výsledků se doplní další ze zbylých 24 otázek - tedy ty, které jsou relevantní.

Ke každé otázce, která je zodpovězena pozitivně (tj. že jsou přítomny obtíže), následuje dotaz na počet dní v předchozím třicetidenním období, ve kterých se uvedené potíže vyskytovaly. Při hodnocení počtu dní s obtížemi jsou k dispozici ještě dvě verze: ve verzi s denními kódy se počet dnů s potížemi zapisuje na pětistupňovou ordinální škálu (A-E), zatímco ve verzi s počtem dnů se prostě zapíše jen počet dní s obtížemi.

K použití samotným respondentem

Verze s 36 otázkami

Tato verze probírá všech šest domén a poskytuje detailní informace o funkčních schopnostech. Počítá též celkové skóre.

Verze s 12 otázkami

K rychlé orientaci, nejsou-li informace k jednotlivým doménám nutné.

K použití osobou blízkou

Verze s 6 otázkami, vyplňuje osoba blízká

Použije se tehdy, když respondent sám z nějakého důvodu není schopen dotazník sám vyplnit, popřípadě tehdy, je-li vhodné porovnání rozdílů, jak obtíže pociťuje sám respondent a jak osoba blízká. Dotazník mohou vyplnit členové rodiny, přátelé respondenta, i jiné osoby, které mají častý kontakt s respondentem, třeba pečovatelé. (Odpovědi vyjadřují názor osoby blízké.)

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

Verze s 6 otázkami, vyplňuje ošetřující lékař

Ošetřující lékař respondenta vyplní dotazník. (Odpovědi vyjadřují názor ošetřujícího lékaře).

Verze s 36 otázkami, vyplňuje osoba blízká

Poskytuje možnost, aby někdo jiný, než sám respondent, poskytl svůj pohled na obtíže respondenta. Je vlastně identická s dotazníkem pro profesionála. Lze vypočítat skóre pro každou doménu a celkové skóre. (Odpovědi vyjadřují názor osoby blízké.)

Verze s 36 otázkami, vyplňuje odborný testující s osobou blízkou

Poskytuje možnost, aby někdo jiný, než sám respondent, poskytl svůj pohled na obtíže respondenta. Je identická s ostatními dotazníky, které mají 36 otázek. (Dotazník kompletuje profesionál a odpovědi vyjadřují názor osoby blízké.)

ČÁST 2. OBECNÉ INFORMACE

Standardizace

Standardizace dotazníku znamená, že provedení s každým respondentem bude zcela stejné. U standardizovaného dotazníku je zaručeno, že rozdíly v odpovědích jednotlivých respondentů nejsou dány způsobem, jakým je rozhovor veden. Použijeme-li například **WHODAS 2.0** zčásti skupinově a zčásti individuálně, pak rozdíly, které vzniknou, budou dány jen tímto dvojím způsobem použití. Totéž platí pro různé tazatele: je-li jeden přátelský a druhý odtažitější, pak vzniklé rozdíly jsou způsobeny tímto faktem.

Takové obtíže lze překonat vyškolením tazatelů. V tomto manuálu se lze seznámit s řadou užitečných pokynů, jak rozhovor vést. Je vhodné si jej proto pozorně přečíst.

Klíčem k úspěchu je zajistit, aby všechny verze **WHODAS 2.0** byly aplikovány pokaždé přesně toutéž formou. To je vlastní jádro standardizace.

Soukromí

Je důležité, aby každému respondentovi byl dopřán dostatek soukromí pro vyplnění dotazníku. Provádí-li se například test k použití samotným respondentem v čekárně skupinově, je nutné zajistit každému pro tuto činnost dostatek prostoru, aby ostatní nemohli nahlížet.

Je-li dotazník kompletován formou rozhovoru, je nutné zajistit uzavřenou místnost, aby rozhovor nemohl nikdo další vyslechnout.

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

Struktura odpovědi

Po přečtení tohoto odstavce budete umět:

1. vyjmenovat šest bodů, které musí respondent vzít v úvahu pro zodpovězení otázky
2. rozlišit, co přesně znamená odpověď „nelze provést“ a „nelze aplikovat“.

Struktura odpovědi ve WHODAS 2.0

1. Stupeň obtížnosti
2. ...pro zdravotní obtíže
3. ...v posledních třiceti dnech
4. ...průměr z dobrých a špatných dnů
5. ...jak je činnost obvykle vykonávána
6. Potíže, které respondent neměl v posledních 30 dnech, se nezaznamenávají

Tímto způsobem se postupuje při odpovědích ve všech verzích **WHODAS 2.0**:

Testující musí respondenta na tuto strukturu stále upozorňovat.

1. Stupeň obtížnosti

Respondenti jsou tázáni na stupeň obtíží při jednotlivých činnostech.

Ve WHODAS 2.0 „mít obtíže při činnosti“ znamená

- zvýšenou námahu
- bolest nebo jiné nepříjemné pocity
- pomalost
- změnu způsobu vykonávání činnosti

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

2. ...pro zdravotní obtíže

Respondenti mají referovat jen o poruchách funkce, které jsou následky zdravotních obtíží.

Zdravotní obtíže jsou:

- nemoci
- úrazy
- psychické problémy
- potíže s alkoholem
- potíže s drogami

Testující musí neustále připomínat, že testujeme jen takové poruchy funkcí, které jsou důsledkem uvedených zdravotních obtíží a že poruchy funkce, způsobené jinými příčinami, nebereme v úvahu.

Příklad:

Bod D3.1: Jak velké potíže máte při těchto činnostech: Umýt si celé tělo

žádné	lehké	střední	velké	extrémní/nelze provést
0	1	2	3	4

Jsou-li potíže s koupelí způsobené tím, že je studená voda a nikoliv zdravotními problémy, skórujeme 0 = žádné.

3. ...v posledních 30 dnech

Podle výzkumů jsou odpovědi, založené na paměti testovaného, nejpřesnější v intervalu posledních 30 dnů. Proto byl časový interval 30 dnů vybrán jako základ pro **WHODAS 2.0**.

4. ...průměr z dobrých a špatných dnů

Respondenti často udávají, že potíže kolísaly během posledních 30 dnů. Vyzveme je, aby se pokusili udělat průměr z dobrých a špatných dnů v daném období.

5. ... jak je činnost obvykle vykonávána

Respondenti musí skórovat činnosti tak, jak je **obvykle vykonávají**. Používají-li zdravotní pomůcky nebo provádějí-li činnost s pomocí druhých osob, respondent musí tuto skutečnost vzít v úvahu.

WHODAS 2.0 - World Health Organization Disability Assessment Schedule

Příklad:

Bod D3.1: Jak velké potíže máte při těchto činnostech: Umýt si celé tělo?

žádné	lehké	střední	velké	extrémní/nelze provést
0	1	2	3	4

Respondent s paraplegií dolních končetin má osobního asistenta, který mu denně pomáhá s koupáním. S touto pomocí mu koupel nečiní žádné potíže. Skóruje 0 = žádné.

6. Potíže, které respondent neměl v posledních 30 dnech, se nezaznamenávají.

WHODAS 2.0 skóruje aktivity, které respondent *obvykle dělá*, nikoliv ty, které by chtěl dělat, případně mohl dělat, ale které nedělá.

Aktivity, které respondent nedělá, protože mu to zdravotní obtíže nedovolují, skóruje 4 = extrémní, nelze provést.

Příklad:

Bod D2.5: Jak velké potíže máte při těchto činnostech: Ujít delší vzdálenost, například 1 km?

žádné	lehké	střední	velké	extrémní/nelze provést
0	1	2	3	4

Respondent je doma, protože má zlomenou nohu. Skóruje 4 = nelze provést

Respondent je doma z jiného důvodu (jezdí autem) a kilometr na posledních 30 dní neušel. Skóruje NA = nelze aplikovat.

Příklad:

Bod D3.4: Jak velké potíže jste měl při těchto činnostech: Zůstat sám/sama několik dní?

žádné	lehké	střední	velké	extrémní/nelze provést
0	1	2	3	4

Respondentka žije s rodinou a sama nebyla. Skóruje NA - nelze aplikovat.

Cvičení 2-1

1. Standardizace znamená, že při kompletování dotazníku použijete vždycky přesně stejný postup
 - A) správně
 - B) špatně

2. Ve WHODAS 2.0, zdravotní obtíže zahrnují fyzické i duševní nemoci, úrazy, ale ne potíže s alkoholem a drogami.
 - A) správně
 - B) špatně

3. Respondenti odpovídají na otázky tak, že stupeň obtíží při činnosti posuzují s použitím/ bez použití svých obvyklých zdravotních pomůcek či osobní asistence.
 - A) s
 - B) bez

4. Respondenti při odpovědi berou v úvahu nejhorší dny za uplynulé období třiceti dnů.
 - A) správně
 - B) špatně

5. Respondent odpověděl, že se za posledních 30 dnů nepokusil naučit žádný nový úkol. Z rozhovoru vyplynulo, že tento fakt nesouvisí se zdravotními obtížemi
Odpověď se skóruje
 - A) nelze provést
 - B) nelze aplikovat

Správné odpovědi: 1A, 2B, 3A, 4B, 5B.

ČÁST 3. VEDENÍ ROZHOVORU

- Buďte vstřícní a zdvořilí. Mějte sebedůvěru. Nervozita může velmi ovlivnit kvalitu odpovědí.
- Nastavte tón - od začátku mluvte pomalu a zřetelně.
- Projevte zájem.
- Buďte si vědomi, že každý respondent může potřebovat jinou úroveň informací k dobré spolupráci.
- Uveďte vyšetření tím, že se představíte jménem a profesí.
- Vysvětlete smysl dotazníku a jeho význam pro respondenta.

Manuál k českému překladu WHODAS 2.0
Verze z prosince 2016

MUDr. Bc. Petra Sládková, Ph. D.

Klinika rehabilitačního lékařství
1. LF UK a VFN v Praze
Albertov 7, 128 08 Praha 2
Email: petra@sladkova.eu, petra.sladkova@vfn.cz